

■ УДК 364:[378.091.214.18:316]

■ DOI: 10.26565/2218-2470-2021-11-05

■ ПРОБЛЕМИ КАНІСТЕРАПІЇ ЯК НОВІТНЬОГО МЕТОДУ ПРАКТИЧНОЇ ■ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

■ **Садрицька Світлана Валеріївна** – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри
■ соціології управління та соціальної роботи Харківського національного університету імені
■ В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, email: s.sadritskaya@karazin.ua,
■ ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9469-2313>.

■ *Історія співіснування та взаємодопомоги між людиною та собакою налічує майже 40*
■ *тисяч років, але як напрямок терапії «каністерапія» почала розвиватися лише із середини*
■ *двадцятого сторіччя. Це було пов'язано із великою кількістю наукових досліджень, що*
■ *довели терапевтичний вплив тварин, зокрема собак, на стан людини. Метою статті є*
■ *спроба концептуалізації цього нового соціального феномену не лише як соціально значущого*
■ *способу взаємодії людини з твариною, але й як новітнього методу практичної соціальної*
■ *роботи. На думку автора, каністерапія є одним із дієвих засобів соціальної реабілітації,*
■ *адже сприяє відновленню порушених або втрачених соціальних зв'язків та соціальних*
■ *функцій. Наводяться приклади використання цього методу у геріатричних установах,*
■ *клініках, госпіталях, реабілітаційних центрах. Розглядаючи наукові дослідження методу*
■ *каністерапії при різного роду захворюваннях та розладах, автор робить висновок щодо*
■ *можливостей використання каністерапії у практичній соціальній роботі з такими групами*
■ *клієнтів, як люди похилого віку, особи з інвалідністю, «складні підлітки», особи з різними*
■ *формами залежності, діти з інвалідністю та ДЦП, синдромом Дауна, аутизмом та іншими.*
■ *Окремого вивчення заслуговують можливості методу у роботі з людьми, які мають*
■ *проблеми із зором.*

■ *У статті розглянуто головні складові елементи каністерапії та такі її форми як:*
■ *зустріч-спілкування із собакою; навчання з собакою; системна терапія. На думку автора цей*
■ *напрямок є перспективним і досить активно розвивається в Україні, але досі не має*
■ *офіційного визнання та підтримки з боку держави. Спираючись на думку експертів, у*
■ *статті визначаються головні проблеми, що заважають розвитку цього методу.*
■ *Наголошується, що в Україні немає системи підготовки фахівців-каністерапевтів, для того,*
■ *щоб отримати диплом або сертифікат, і фахівці, і собаки мають їхати за кордон.*

■ *Серед проблем розвитку методу автор акцентує увагу на відсутності організаційних*
■ *механізмів, що дозволяли б поєднувати зусилля психологів, кінологів, соціальних робітників з*
■ *потребами клієнтів. Без підтримки держави, впевнений автор, метод буде розвиватися*
■ *лише завдяки волонтерам та на комерційній основі, що значно обмежує його використання у*
■ *сфері соціальної реабілітації та робить неможливим забезпечення якості надання таких*
■ *послуг.*

■ **Ключові слова:** каністерапія, реабілітація, соціальна реабілітація, практична
■ соціальна робота, метод соціальної роботи, функції каністерапії, елементи каністерапії.

PROBLEMS OF CANISTHERAPY AS THE NEW METHOD IN PRACTICAL SOCIAL WORK

Sadrytska Svitlana – PhD (Sociology), Associate Professor of Department of Sociology of Management and Social Work, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, email: s.sadritskaya@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9469-2313>.

The history of coexistence and mutual assistance between man and dog is almost 40 thousand years old, but as a direction of therapy, "canistherapy" began to develop only in the mid-twentieth century. This has been due to the large body of scientific research that has shown the therapeutic effect of animals, including dogs, on the human condition. The aim of the article is to try to conceptualize this new social phenomenon not only as a socially significant way of human-animal interaction, but also as the latest method of practical social work. According to the author, canistherapy is one of the effective technologies of social rehabilitation, as it helps to restore broken or lost social ties and social functions. Examples of the use of this method in geriatric institutions, clinics, hospitals, rehabilitation centers are given. Considering the research of the method of canistherapy for various diseases and disorders, the author concludes on the possibilities of using canine therapy in practical social work with such groups of clients as the elderly, people with disabilities, "difficult teenagers", people with various forms of addiction, children with disability and cerebral palsy, Down syndrome, autism. The possibilities of the method in working with people who have vision problems deserve a separate analysis. The main components of canistherapy and its forms such as meeting-communication with a dog are considered in the article; training with a dog; systemic therapy. The main components of canistherapy and its form are considered in the article. According to the author, this area is promising and is developing quite actively in Ukraine, but still has no official recognition and support from the state. Based on the opinion of experts, the article identifies the main problems that hinder the development of this method. It is emphasized that in Ukraine there is no system of training of specialist canine therapists, in order to obtain a diploma or certificate, both specialists and dogs must go abroad.

Among the problems of method development, the author emphasizes the lack of organizational mechanisms that would combine the efforts of psychologists, cynologists, social workers with the needs of clients. Without the support of the state, the author is sure, the method will be developed only through volunteers and on a commercial basis, which significantly limits its use in the field of social rehabilitation and makes it impossible to ensure the quality of such services.

Key words: *canistherapy, rehabilitation, social rehabilitation, practical social work, method of social work, functions of canistherapy, elements of canistherapy.*

Соціальна робота, так само як і кожна наука, має власний поняттєвий апарат, свої технології, свій методичний інструментарій, але тенденцією сучасних наукових досліджень вже стало визнання перспективності досліджень міждисциплінарного поля, що значно збагачують як методологічний, так і практичний арсенал соціальної роботи. Попри те, що метод «каністерапії» виник у США ще у 60-ті роки ХХ сторіччя, для України він є досить новим методом психологічної терапії, а в якості методу соціальної реабілітації він впевнено може бути названий новітнім. Починаючи з 2010 року з ініціативи Польського Товариства Каністерапії у Польщі спеціальність «каністерапевт» внесено до державного списку

професій. Така сама спеціальність існує в Чехії та Іспанії, в Ізраїлі є післядипломна освіта, яка дозволяє отримати диплом державного зразка за спеціальністю «каністерапевт». У США 95% тварин, що використовуються у психотерапії, – це собаки. Каністерапія широко використовується у приватних санаторіях Німеччини [1, р. 647-653], у Білорусі заняття з каністерапії проводять із дітьми у медичних закладах та реабілітаційних центрах, цей метод отримав офіційне визнання у Литві, Норвегії та інших країнах. Все частіше до використання цього методу звертаються в Україні не лише психологи, але й соціальні працівники: так нещодавно (у лютому 2020 року) на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини був проведений науково-практичний семінар «Каністерапія, як інноваційний напрям реабілітації людей з інвалідністю», громадськими організаціями реалізовано чимало проєктів, у тому числі за підтримки іноземних організацій. Не лише зростання популярності методу сприяє актуальності досліджень у цьому напрямку: головним протиріччям лишається те, що попри багаторічну практику його застосування (за кордоном вже сотні років), досі немає чіткого наукового пояснення механізмів, за якими каністерапевти (кінолог та спеціально навчена собака) допомагають у соціальній реабілітації різним групам клієнтів. Лишається без наукового дослідження ефективність застосування цього методу у соціальній реабілітації окремих груп клієнтів. Як стверджують археологічні знахідки, історія співіснування та взаємодопомоги людей та собак налічує близько 40 тисяч років. Сам феномен підтримуючого, розвиваючого, терапевтичного біо-соціального впливу собак має глибокі історичні джерела. Як ми знаємо, у первісному суспільстві віра у могутність тварини-тотеми виконувала роль регулятора соціальної взаємодії, адже спонукала людей дотримуватися певних норм та правил, обумовлювала характер спілкування та слугувала основою порядку, добробуту та спокою людей. Взаємодія з тваринним світом сприяла формуванню у людини емоційного інтелекту, про важливість якого зараз так багато пишуть науковці. Поступово стало зрозумілим, що тварини здатні сприяти корекції страхів, агресивності, почуття безпорадності та самотності, вони здатні знімати психічне напруження, дозволяють не так гостро переживати зміни та шукати ресурси в самих собі, надають відчуття впевненості та покою. Тож тварини, навіть без особливої підготовки, були одними з перших психотерапевтів, можна сказати – реабілітологів, що надавали допомогу людям.

Сьогодні найбільша кількість наукових робіт присвячена каністерапії у клінічній психології, в галузі біології та інтегративної медицини, корекційної педагогіки та інклюзивної освіти. Так собаки досить успішно використовуються як асистенти у кабінетах психоаналітиків [2, р. 618], добре вивченим є позитивний вплив каністерапії при лікуванні хворих на шизофренію.

З позиції практичної соціальної роботи та застосування методу у соціальній реабілітації різних груп клієнтів найбільший інтерес викликають дослідження пов'язані, наприклад, із лікуванням від алкогольної залежності. Японські лікарі, застосовуючи метод каністерапії разом зі основним лікуванням, підтвердили загальне покращення настрою та підвищення швидкості психосоціальної реабілітації залежних пацієнтів [3, р. 295]. Досвід використання собак для покращення стану поранених військовослужбовців та реабілітації ветеранів бойових дій вивчався на прикладі американських солдатів в Іраку [4, р. 54]. У геріатричних установах доведено позитивний вплив каністерапії на соціальну адаптацію осіб із хворобою Альцгеймера, широко каністерапія використовується при різних формах деменції [5, р. 198]. Виявлено, що собаки сприяють прискоренню соціальної адаптації у хворих афазією та іншими порушеннями мови. Визнано ефективність методу в роботі зі «складними підлітками» як у лікуванні психічних відхилень, так і психологічній допомозі через розширення кола спілкування, компенсацію самотності, зняття емоційної напруги

різного походження, а іноді, на жаль, собаки стають об'єктом, на який проєктується агресія та негативні емоції. Доведено ефективність каністерапії у соціальній реабілітації дітей з інвалідністю та ДЦП, отримано позитивні результати при лікуванні синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю. Крім того, здатність собак тонко розрізняти запахи дозволяє їм бути чудовими діагностами: вони здатні на ранніх стадіях діагностувати рак, цукровий діабет, епілепсію, попереджати про наближення епілептичного припадку (дослідження доктора Адама Кайртона, твердження Яна Олвера), змінюючи якість життя пацієнтів та їхніх родин.

Велика кількість досліджень, що присвячено методу каністерапії та вивченню його ефективності, підвищили його науковий статус та сприяли зростанню його популярності, однак для становлення методу як науково обґрунтованого та впровадження у практику соціальної роботи необхідною є його наукова концептуалізація. Тож метою цієї статті є наукова концептуалізація каністерапії як новітнього методу у практиці соціальної роботи та вивчення проблем, що заважають застосуванню каністерапії у сучасній практиці соціальної роботи.

У нашому розумінні, головною метою «каністерапії», методу, що у буквальному перекладі означає «лікування за допомогою собаки» є підвищення ефективності розвитку особистості, її навчання та, за необхідності, реабілітації. Головним елементом та помічником у цьому процесі виступає спеціально відібрана та навчена собака. Розробка плану допомоги та весь процес взаємодії керується кваліфікованим каністерапевтом. Цей напрямок є окремим випадком відомої «аніمالтерапії», тобто лікування за допомогою тварин.

Вперше каністерапію почали використовувати приблизно у 1790 році у Йоркширі (Великобританія). У новій клініці для душевнохворих Уільям Т'юк принципово змінив підхід до лікування, він пішов шляхом заміни традиційних для того часу методів лікування за допомогою гамівних сорочок та ліків, на методи, що спиралися на християнські принципи: співчуття, любов, розуміння та довіру, саме тоді у лікуванні стали використовувати собак. Лікарі відразу констатували позитивний вплив методу на пацієнтів – рівень агресії та частота приступів відчутно знизилася. Це були перші кроки на шляху використання каністерапії у системі реабілітації, тобто діях спрямованих на виправлення та компенсацію обмежень та складнощів життєдіяльності людини, що викликані порушенням стану здоров'я та розладом певних функцій організму. Однак сам термін «каністерапія» виник дещо пізніше. Першим, хто став його використовувати, був американський психотерапевт Борис Левінсон (1961 р.). Він відзначав, що пацієнти, які проходять у нього лікування, краще йдуть на контакт, коли в кабінеті присутній його пес – золотистий ретривер.

Тож можна вважати каністерапію одним із наймолодших напрямків у соціальній реабілітації. Нагадаємо, що вже стало досить сталим визначення соціальної реабілітації як відновлення порушених або втрачених соціальних зв'язків, соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність до загальноприйнятих суспільних норм і правил [6, с. 68]. Звичайно у практиці як традиційної, так і нетрадиційної, психологічної та соціальної реабілітації слід виокремити методи лікування та безпосередньо реабілітації, які найбільше нас цікавлять у контексті практичної соціальної роботи. Чому ж серед різних видів анімалотерапії наш інтерес у сфері соціальної роботи ми фокусуємо саме на каністерапії? В сучасній медицині широко відомими є гірудотерапія, апітерапія, дельфінотерапія, іппотерапія, каністерапія, фелінотерапія. По-перше, для каністерапії немає потреби у створенні окремих, особливих умов для тварин, адже собаки добре співіснують з людьми, звикли до їхніх помешкань та добре себе там почувають. По-друге, широкий вибір порід створюють умови для відбору собак з необхідними якостями та здібностями до дресури. На сьогодні каністерапевтом може стати собака будь-якої породи та навіть

безпородна, якщо відповідатиме певним вимогам. На думку експертів, які мають багаторічний досвід використання каністерапії в Україні, найбільше потенційних терапевтів серед порід собак-компаньйонів, наприклад, золотистих ретриверів, французьких бульдогів, лабрадорів, бордер-коллі, цвергшнауцерів. Кожна така собака повинна мати довідку про щеплення, відсутність гельмінтів, стерилізацію, ветеринарну довідку, що підтверджує добрий стан здоров'я собаки й, найголовніше - довідку або сертифікат про складений екзамен терапевтичної собаки (які сьогодні в Україні не видають). Третім аргументом на користь каністерапії є широкий спектр можливостей застосування: як вже відзначалося каністерапія однаково ефективно працює з дітьми, людьми похилого віку, залежними особами, особами з інвалідністю, онкологічними хворими. Четвертий – організаційний аспект: завдяки ресурсній економічності метод можна застосовувати навіть в умовах недостатнього фінансового забезпечення соціальних служб та проєктів. Якщо дельфінотерапія або іпотерапія потребує значних фінансових витрат, що надає доступ до цього виду терапії лише заможним верствам, що мешкають у великих містах, каністерапія може використовуватись в будь-яких населених пунктах, та в межах навіть окремої соціальної служби, лікарні, проєкту.

Загалом каністерапія має широкий спектр функцій, які вже мають наукове та практичне підтвердження, багато із цих функцій можуть використовуватись у практиці соціальної роботи: 1) здатність гармонізувати та стабілізувати психічний стан клієнта, зниження рівня тривоги, напруги; 2) стимулювання діяльності емоційної сфери; 3) позитивний вплив на психомоторний розвиток; 4) нормалізація вегетативних функцій організму людини; 5) актуалізація так званих ресурсних станів особистості; 6) зменшення аутизації; 7) позитивний вплив на розвиток комунікативних навичок; 8) сприяє дестигматизації окремих груп клієнтів та станів; 9) сприяє самореалізації особистості та інше.

Соціологічний аналіз цього феномену був би неповним без означення певної внутрішньої структури та форм каністерапії. Тож до системи каністерапії, як окремого виду взаємодії, можна віднести наступні елементи:

- ✓ клієнт або пацієнт, який потребує допомоги;
- ✓ кваліфікований кінолог – каністерапевт;
- ✓ собака, що має діюче підтвердження терапевтичної собаки того класу, що відповідає виду занять (собака-поводир, собака, що працює з дітьми);
- ✓ фахівець – наприклад, лікар, психолог, педагог, якщо каністерапія є складовою широкого кола медико-соціальних заходів;
- ✓ хазяїн собаки (за необхідності, якщо це – не сам каністерапевт);
- ✓ волонтер (за потреби);
- ✓ документи: направлення, інформація про відсутність протипоказань, повний діагноз захворювання (якщо має місце лікування), функціональний опис (стадій розвитку певних навичок, наприклад), рекомендації до реабілітації від фахівця (наприклад соціального працівника), згода батьків, опікунів за необхідності, картка проведення занять, а також профілактичний огляд, наприклад, раз на рік з фіксацією змін.

Розглянемо основні з існуючих форм каністерапії. До них ми в першу чергу відносимо зустріч-спілкування з собакою. Головною метою такої форми є створення позитивного контакту між учасниками взаємодії, подолання страхів та весела гра. Під керівництвом каністерапевта учасники звикають до близького контакту із собакою, гладять її, віддають команди. Найголовнішим завданням у цьому випадку є передача позитивних емоцій, отримання задоволення від спілкування з собакою, подолання страху стосовно оточення та середовища.

Такі заняття стимулюють розвиток органів відчуття та сприйняття, дозволяють відволіктися від проблем, що існують у реальному житті. В залежності від потреб та можливостей організації заняття можуть бути індивідуальними або груповими, відбуватися одноразово або регулярно. Каністерапевт під час такої роботи веде нотатки або щоденник про поведінку та реакції учасників терапії. Така форма може бути застосована у соціальній роботі із клієнтами у депресивному стані, підлітками схильними до суїциду, дітьми та дорослими з інвалідністю, з онкохворими та тяжкохворими людьми, особами із залежністю, людьми похилого та старечого віку, пацієнтами, що перенесли тяжкі клінічні стани.

Наступна форма – навчання з собакою, здебільшого підходить для роботи з дітьми, адже спрямована на розвиток інтелектуальної та пізнавальної сфери дитини. Така форма потребує участі фахівців та побудови певного сценарію терапії, а також знань педагогіки, психології, а іноді й медицини. За кордоном такі заняття найчастіше проходять у дитячих садках та школах. В Україні у навчальних закладах так само й у лікарнях перебування сторонніх заборонено, що фактично ставить таку форму роботи поза законом. Досі виходом із цієї ситуації була спільна участь школярів та каністерапевтів у спільних проєктах, фестивалях у нейтральному просторі. Собака у такому випадку стає мотиватором та консультантом через створення сприятливих умов навчання. Наприклад, дитина відмовляється вивчати букви, натомість залюбки викладає із часточок корму ім'я собаки, а навчена собака допомагає виправляти помилки. Дитина краще запам'ятовує зміст розповіді, якщо її героєм є собака, що знаходиться поряд. Добре себе зарекомендував в Україні та продовжує розвиватися у Луцьку проєкт читання з собаками, адже ці слухачі не виправлятимуть помилок, уважно слухають, відчувають настрій через інтонації голосу та співчують. Відповідно до спланованого педагогами сценарію та програми навчання такі заняття можуть проходити у групах та індивідуально. Тут дуже важливо фіксувати окремі досягнення учня, особливо при індивідуальній роботі. У соціальній роботі така форма каністерапії може використовуватись не лише із хворими дітьми, але й у роботі з дітьми із родин, що опинились у складних життєвих обставинах, «дітьми вулиці», дітьми, що виховуються залежними особами, дітьми в родині де є особа, що повернулася з місць позбавлена волі, дітей з низькою мотивацією до навчання та розладами поведінки.

Найскладнішою формою роботи каністерапевтів є системна терапія, яка містить комплекс вправ спрямованих на досягнення конкретної реабілітаційної мети. Каністерапевт разом із лікарем або реабілітологом розробляють методику під конкретне завдання відповідно до індивідуальних особливостей учасника та його потреб і можливостей. В такій формі терапії більш суворі вимоги до фіксації проходження занять – в інформаційній картці фіксується кожна вправа та ефект від неї. В залежності від досягнень та успішності в окремому випадку в реабілітації поступово підвищується рівень складності завдань. Найбільш ефективною формою терапії є індивідуальні заняття або в групах до трьох осіб. В практиці соціальної роботи таку форму можна використовувати для реабілітації дітей з ДЦП, синдромом Дауна, аутизмом, а також для соціальної реабілітації осіб з різними видами інвалідності, незрячих, онкохворих.

Загалом у каністерапії можна виокремити такі напрямки реабілітації як: порушення психічної сфери, фізичної сфери, порушення інтелектуальної сфери та порушення соціальної сфери. Роботі каністерапевтів у будь-якому з означених напрямків передують виявлення каніфобії (тобто страху собак), при її наявності до реабілітаційних занять проводиться комплекс заходів із подолання страху перед собакою. Тільки за умови позитивного завершення цього етапу можливим є початок безпосередньо реабілітації.

На сьогодні можемо констатувати, що каністерапія вже пройшла перший етап становлення в Україні – створено Українську асоціацію каністерапії, напрямок активно підтримується Кінологічною спілкою України, яка разом з іншими організаціями та учасниками численних соціальних проєктів розробила програму з розвитку каністерапії з метою визнання цього методу державою та подальшого розвитку в Україні. До Комітету Верховної Ради з охорони здоров'я на розгляд передані методичні рекомендації з каністерапії.

Попередній огляд каністерапії як нового феномену в практиці соціальної роботи дозволяє зробити певні висновки. По-перше, за останні роки каністерапія набула поширення та популярності в Україні. На думку експертів, найбільший попит на послуги каністерапевтів існує серед родин, що виховують дітей з проблемами зі здоров'ям, при цьому у великих містах попит перевищує потреби на ці соціальні послуги. Систематичний та налагоджений зв'язок між клієнтами, які потребують такої допомоги та надавачами реабілітаційних послуг практично відсутній. Як на рівні держави, так і на рівні окремих громад відсутні механізми взаємодії, що дозволяли б поєднувати інтереси каністерапевтів, соціальних працівників з потребами клієнтів. Наступним моментом і головною проблемою на шляху розвитку цього напрямку реабілітації є відсутність офіційного визнання каністерапії. Ухвалення Верховною Радою відповідного закону дозволило б легалізувати допуск каністерапевтів у навчальні заклади, лікарні, заклади реабілітації. Досі, не зважаючи на попит, неорганізованим є підготовка фахівців-каністерапевтів, адже в Україні офіційно працюють лише собаки, які отримали сертифікати за кордоном, або ті, які проходять навчання за окремими програмами в Україні. Експерти наголошують, що без підтримки держави неможливо сертифікувати собак в Україні та складно розробляти систему підготовки. Без розробки та схвалення єдиного стандарту або нормативу у цій галузі доступ клієнтів до такої соціальної послуги буде залишатися обмеженим, а каністерапія розвиватиметься лише силами волонтерів та у сфері комерційних послуг. На таких засадах гарантувати якість надання соціальної послуги з реабілітації методами каністерапії дуже складно.

Література:

1. Schuurmans L., Enders-Slegers M. J., Verheggen T., Schols J. Animal – Assisted Interventions in Dutch Nursing Homes: A Survey. *J. Am. Med. Dir. Assoc.* 2016, Jul 1, 17(7), Pp. 647–653.
2. Glucksman M. L. The dog's role in the analyst's consulting room. *J. Am. Acad. Psychoanal. Dyn. Psychiatry.* 2005, Winter, 33(4), Pp. 611–618.
3. Ohtani N., Narita S., Yoshihara E., Ohta M., Iwahashi K. Psychological Evaluation of Animal-assisted Intervention (AAI). Programs Involving Visiting Dogs and Cats for Alcohol Dependents: A Pilot Study – Nihon. *Arukuru Yakubutsu Igakkai Zasshi.* 2015, Dec., 50(6), Pp. 289–295.
4. Fike L., Najera C., Dougherty D. Occupational therapists as dog handlers: the collective experience with animal-assisted therapy in Iraq. *US Army Med. Dep. J.* 2012, Apr-Jun., Pp. 51–54.
5. Kongable L. G., Buckwalter K. C., Stolley J. M. The effects of pet therapy on the social behavior of institutionalized Alzheimer's clients. *Arch. Psychiatr. Nurs.* 1989, Aug., 3(4), Pp. 191–198.
6. Соціальна робота: словник основних термінів / уклад. О. М. Плахова, І. А. Євдокимова, В. В. Сичова, С. В. Садрицька та ін. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. 104 с.

References:

1. Schuurmans, L., Enders-Slegers, M. J., Verheggen, T., Schols, J. (2016). Animal - Assisted Interventions in Dutch Nursing Homes: A Survey. *Journal of the American Medical Directors Association*, 1, 17(7), 647-653.
2. Glucksman, M. L. (2005). The dog's role in the analyst's consulting room. *The Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 33, 4. 611-618.
3. Ohtani, N., Narita, S., Yoshihara, E., Ohta, M., Iwahashi, K. (2015) Psychological Evaluation of Animal-assisted Intervention (AAI) Programs Involving Visiting Dogs and Cats for Alcohol Dependents: A Pilot Study. *Nihon. Arukoru Yakubutsu Igakkai Zasshi.*, 50(6), 289-295.
4. Fike, L., Najera, C., Dougherty, D. (2012) Occupational therapists as dog handlers: the collective experience with animal-assisted therapy in Iraq. *U.S. Army Medical Department journal*, 51-54.
5. Kongable, L. G., Buckwalter, K. C., Stolley, J. M. (1989) The effects of pet therapy on the social behavior of institutionalized Alzheimer's clients. *Archives of Psychiatric Nursing*, 3(4), 191-198.
6. Plakhova, O. M., Evdokimova, I. A., Sychova, V. V. & Sadrytska, S.V. (2020). *Social work: a dictionary of basic terms*. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University.